

Stadsgeschiedenis in meervoud

Impressies van de internationale stadshistorische conferenties in Praag en New York, 2012

Inleiding

Als men een blik werpt op wat er de laatste jaren onder de noemer 'stadsstudies' (*urban studies*) verschijnt, valt onmiddellijk de interdisciplinaire verscheidenheid op.¹ Als bij uitstek pluriforme discipline die gretig de inzichten gebruikt van onder andere stadsociologie, economische geografie, ecologie, stedenbouw, bestuurskunde en culturele studies, is het domein van de stadsstudies minstens even ongrijpbaar en divers als haar studieobject, de stad zelf. Welke positie de stadsgeschiedenis (*urban history*) in dit bonte amalgaam van benaderingen inneemt, is bij gebrek aan een duidelijk paradigma geen uitgemaakte zaak. Is stadsgeschiedenis een algemene onderzoekslens of een perspectief waarmee bijvoorbeeld actuele stedelijke problemen en vragen kunnen benaderd en gesteld worden, of is ze een volwaardige subdiscipline binnen de stadsstudies? De kwestie is relevant: ze geeft niet enkel aan hoe stadsstudies ingericht (zouden) moeten worden op universitair niveau, maar bevraagt ook de zin van stadshistorisch onderzoek. Voor een discipline die als geen ander is getekend door historisch-wetenschappelijke en interdisciplinaire benaderingen, weigert men binnen het veld van de stadsstudies, althans in haar Amerikaanse belichaming, vooralsnog de eigenheid van stadshistorisch onderzoek te erkennen. Stadsgeschiedenis heeft in de Amerikaanse onderzoekstraditie daarom nog een hele weg te gaan om haar fundamentele bijdrage tot het debat en het belang van de historiciteit van de stad in de *urban studies* als dusdanig erkend te zien.² Maar hoeft deze paradox te verbazen als bekende historici als Willem Frijhoff en zelfs tenoren binnen het stadshistorisch onderzoek als Jan De Vries zichzelf uitdrukkelijk niet als 'stadshistoricus' willen betiteld zien?³

Gespecialiseerde tijdschriften, het succes van stadshistorische onderzoekscentra en congressen tonen nochtans aan dat er ook heel wat *believers* zijn, die het stadshistorisch onderzoek als onafhankelijke subdiscipline binnen de bredere noemer stadsstudies genegen zijn. En dat blijkt ook uit de organisatie van de internationale stadshistorische congressen die inmiddels de kleine schaal van de beginjaren zijn ontgroeid en zich ontwikkelden tot grote ontmoetingsplaatsen voor het stadshistorische onderzoek. Die tweejaarlijkse congressen worden onveranderlijk in interessante, historisch beladen steden georganiseerd, alsof het historische gewicht van de congreslocatie het belang van de stadsgeschiedenis nog extra moet ondersteunen. In 2012 was het de beurt aan Praag

¹ Zie recent E. Taverne, S. Dembski, L. de Klerk en B. Ramakers, 'Greep op de stad. Nieuwe wendingen in het stadsonderzoek', in: Idem (red.), *Nederland stedenland. Continuïteit en vernieuwing* (Rotterdam 2012) 9-21, 10-11.

² Zie hiervoor de discussie in *Journal of Urban Affairs* 33/1 (2011) 99-110, naar aanleiding van W.M. Bowen, R.A. Dunn en D.O. Kasdan, 'What is "urban studies"? Context, internal structure and content', *Journal of Urban Affairs* 33 (2010) 199-227.

³ Zie de interviews met Willem Frijhoff en Jan De Vries in respectievelijk *Stadsgeschiedenis* 2 (2007) 66-80; en *Stadsgeschiedenis* 4 (2009) 204-213.

Afbeelding 1: Cities & Societies in Comparative Perspective: het thema van het elfde congres van de European Association for Urban History, Praag, 29 augustus-1 september 2012.

en New York, waar respectievelijk de European Association for Urban History haar elfde, en de Amerikaanse Urban History Association haar zesde bijeenkomst hielden.⁴ Het belang van deze congressen mag niet worden onderschat. Deze stadshistorische congressen kunnen gezien worden als belangrijke bouwstenen in de zelfidentificatie en zelfkennis van een wetenschappelijke subdiscipline. Idealiter zouden ze zelfs trendsettend moeten zijn voor de onderzoeksagenda van stadshistorici. Hoog tijd dus om de vinger aan de pols te houden, en te voelen wat leeft binnen het stadshistorisch onderzoek, en welke tendensen er zich in het veld aftekenen aan beide zijden van de Atlantische Oceaan.

Deze graadmeting gebeurde door verschillende specialisten – allen verbonden aan het Centrum voor Stadsgeschiedenis van de Universiteit Antwerpen – die vanuit hun eigen onderzoeksachtergrond het huidige en toekomstige stadshistorische onderzoek mee in stelling hebben gebracht. Dat deze bijdrage niet meer kan zijn dan een impressie, spreekt voor zich. Niet enkel was het succes van de congressen en het aantal gepresen-

⁴ Zie respectievelijk <http://www.eauh2012.com> (Praag, van 29 augustus tot 1 september 2012); en <http://uha.dayton.edu/conf.html> (New York, van 25-28 oktober 2012).

teerde papers en parallelle sessies zo groot dat elk verslag – zelfs indien de nota's van zes individuen bij elkaar worden gevoegd – bij voorbaat gedoemd is enkel een *snapshot* te blijven.⁵ Dat geldt a fortiori voor het nog beknoptere verslag van de bijeenkomst in New York die slechts door één medeauteur werd bijgewoond. Fundamenteler is de vaststelling dat een ander team van specialisten ongetwijfeld een ander congresverslag zou hebben ingediend, met andere klemtonen en aandachtspunten.

En dat is meteen een eerste, belangrijke conclusie. Stadsgeschiedenis anno 2012 is vooral te lezen in meervoud. De discipline is een *champ ouvert*, waar zeer veel onderzoekers over een zeer grote methodologische en inhoudelijke vrijheid beschikken om iets te doen met stad en stedelijkheid. De definiëring van die centrale begrippen wordt daarbij almaar vager. Eindigt voor de ene onderzoeker de stad aan haar historische omwalling of haar politiek-fiscale grenzen, dan zoekt de ander juist bewust aspecten van stad en stedelijkheid op het platteland. En verschijnt voor de ene de stad als actor, of als onafhankelijke variabele, dan is de stad voor een andere onderzoeker slechts een decor, of een afhankelijke variabele waar bredere maatschappelijke processen zich voltrekken of manifesteren. Die verscheidenheid van het stadshistorische onderzoek vormt de rode draad van deze bijdrage, en is ook de inzet van onze eerste impressie.

Impressie 1: het congressthema

Een beproefde strategie om enige lijn te brengen in het 'Babylonische' karakter van de stadshistorische subdiscipline, is het lanceren van een overkoepelend congressthema, een strategie die de organiserende comités van Praag en New York gevolgd hebben.⁶ De aanpak, ambities en draagwijdte van hun keuzes mogen dan wel verschillend zijn, in de veelheid van benaderingen kan op zijn minst een gedeelde thematiek of bezorgdheid de rangen doen sluiten. Een centraal congressthema staat echter niet noodzakelijk garant voor een coherente of eensgezinde visie op dat thema, zoals beide congressen duidelijk aantonen.

Het Europese stadshistorische congres stond met de titel 'Cities & societies in comparative perspective' in het teken van comparatieve benaderingen. Het overkoepelend thema was hier dus geen inhoudelijke, maar een methodologische uitnodiging, die het stadshistorisch onderzoek naar voren schuift als ideaal laboratorium voor comparatieve analyses en theorieopbouw. Comparatieve benaderingen moeten dan ook fundamenteel vervlochten worden met stadshistorisch onderzoek. Deze in beginsel ambitieuze doelstellingen, die uiteraard geen nieuw gegeven zijn, werden in de praktijk niet altijd of slechts heel gedeeltelijk gehaald. In de meeste gevallen werd hoogstens lippendienst bewezen aan de comparatieve benadering, laat staan dat deze methodes een concrete of nieuwe invulling kregen. Vaak lieten ook de organisatoren van de sessies kansen liggen om nieuwe, vergelijkende inzichten te verwerven, of het vanzelfsprekende nut van een comparatieve analyse of inkadering duidelijk in de verf te zetten. Uiteraard wordt de keuzevrijheid van de organisatoren beperkt door het feit dat zij de samenstelling van de individuele sessies niet zelf bepalen, maar slechts uit een aanbod selecteren. De

⁵ Het congres in Praag telde niet minder dan 47 'main sessions', 28 'specialist sessions' en 5 'round tables', wat resulteerde in liefst 502 individuele papers. In New York waren meer dan 400 lezingen verspreid over 110 sessies.

⁶ Zie de al vermelde websites voor meer informatie rond het wetenschappelijk organiserend comité in Praag en New York. Zie ook de algemene website van de EAUH: <http://www.eauh.eu>.

Afbeelding 2: ‘Stadshistorici dragen in hun onderzoek verschillende petten: die van historicus, architectuurhistoricus, socioloog, etcetera’, zo stelde Peter Clark bij de Praagse conferentie in zijn key note lecture (Foto: Karina Sobel).

vergelijking werd daarom vooral pragmatisch gerealiseerd door het nevenschikkend samenbrengen van casestudies uit diverse gebieden, ook al had Peter Clark de deelnemers in zijn inleidende *key note lecture* uitgedaagd om het comparatieve aspect in de congressessies *au sérieux* te nemen.

Nochtans werden de laatste jaren voldoende nieuwe wegen geopend om een comparatieve stadsgeschiedenis op de kaart te zetten. Op het congres waren echter veel van de nieuwe paradigmatische insteken – zoals de postkoloniale of transnationale benadering – slechts in beperkte mate aanwezig.⁷ Die vaststelling kwam al naar voren in de inleidende lezing van Peter Clark over diens boekproject *Cities in world history*, en werd nog eens bevestigd tijdens het afsluitende debat, waarin vier vooraanstaande stadshistorici brainstormden over de recente evoluties binnen het vakgebied en de mogelijkheden voor de toekomst. Een eerste noodzakelijke stap lijkt gezet, aangezien de sterke focus op West- en Zuid-Europa, die eerdere edities van het congres in sterke mate kenmerkte, gecompenseerd lijkt te worden door de toenemende belangstelling voor Centraal- en Oost-Europa en, zij het nog wat schuchter, ook voor de niet-Europese stad. Weliswaar is die niet-Europese stad, misschien vooral door het succes van transnationale benaderingen, in eerste instantie nog steeds een Europese stad ‘op verplaatsing’, een fenomeen dat uiteraard veel aandacht verdient, maar dat niet-Europese tradities van stedelijkheid en stedelijke manieren van samenleven niet altijd recht doet.

Het Amerikaanse stadshistorische congres droeg als titel ‘The cosmopolitan metropolis’, een inhoudelijke verdieping die zowel het karakter van New York als congresstad, als de wetenschappelijke inzet van het organiserende comité goed weet te vatten. Achteraf beschouwd was de keuze voor New York en voor het thema kosmopolitisme een slimme zet. Dat blijkt niet alleen uit de grote opkomst voor het Amerikaanse stadshistorische congres, maar ook uit de gretigheid waarmee, in schril contrast tot Praag, het centrale thema zelf werd opgenomen door de deelnemers. In bijna één op de tien

⁷ Lees hiervoor ter introductie D. Chakrabarty, *Provincializing Europe. Postcolonial thought and historical difference* (Princeton 2000); en meer algemeen J. Kocka, ‘Comparison and beyond’, *History and Theory* 42 (2003) 39-44; D. Cohen en M. O’Connor (red.), *Comparison and history* (New York 2004); M. Siegel, ‘Beyond compare. Comparative method after the transnational turn’, *Radical History Review* 91 (2005) 62-91; en H.-G. Hapt, ‘Comparative history. A contested method’, *Historisk Tidskrift* 127 (2007) 697-716.

sessies bekleedde het overkoepelend concept een sleutelrol. Het is daarom wat jammer dat de organisatoren het hebben nagelaten om een *keynote lecture*, een rondetafelgesprek of een *call for papers* te lanceren waarin het concept van de kosmopolitische *metropolis* zelf bevestigd werd. Dat sommige sprekers in hun drang om toegelaten te worden, en bij gebrek aan sturing, een bijzonder elastisch kosmopolitisch concept hanteren, is te begrijpen. Maar ergerlijk is wel de tendens dat academici zelf – geleid door het misleidende lichtbaken van de kosmopolitische stad – een bijdrage dreigen te leveren aan de reproductie van stedelijke ongelijkheden die precies door het kosmopolitische label al dan niet bewust worden gemaskeerd.

Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Toronto mag dan wel van haar vermeend kosmopolitisch karakter een instrument van *city marketing* hebben gemaakt, in de sessie ‘The cosmopolitan North: the politics of inequality in urban Canada’ wordt duidelijk gemaakt hoeveel kwetsbaarheid dat hippe label verbergt, en hoe het verbergen zelf een element dreigt te worden van het versterken van ongelijkheid en uitsluiting. Bij nader inzien was zelfs het *jazzy* Miami – veel meer dan de stad zichzelf tracht wijs te maken – een ‘witte stad’, waar het wachten was op de komst van gekleurde toeristen, met name latino-toeristen, om de diep ingebakken wit-zwart-tegenstellingen op de proef te stellen. In de onderbuik van het zelfverklaard inclusieve en pluralistische Miami woedt vandaag nog steeds een koloniale (klassen)strijd. Ook voor het Turkse Istanbul geldt dat het misschien veel meer dan gehoopt eerder een multiculturele dan een echt kosmopolitische stad was. Na drie dagen New York bleef de congresganger dan ook een beetje verweesd achter met de vraag naar de mate waarin het kosmopolitische een reële, ‘objectieve’ stedelijke kracht was. Men moet immers geen aanhanger van Richard Florida zijn om de kansen van de *cosmopolis* te onderkennen. Of was het eerder een machtige en invloedrijke *imagined community*? Een beetje vinniger congresregisseur had hier uitstekende kansen gezien en gevonden voor een inspirerend en uitdagend debat. Nu moest de toehoorder de losse eindjes zelf aan elkaar knopen. Maar, ere wie ere toekomt, dat het mobiliseren van stadshistorici rond een actuele, wervende en inhoudelijke problematiek inspirerend en centripetaal kan werken, was in New York meteen wel duidelijk gemaakt.

De eerder methodologische insteek van het congres in Praag werkte als focus om de congresdeelnemers te doen nadenken veel minder goed. In tegenstelling tot het programma in New York viel het Europese stadshistorische congres op door zijn brede onderwerpen en zijn erg heterogene benaderingen, al is dat op zichzelf niet noodzakelijk een teken van zwakte. Deze bijdrage kan verderop onmogelijk recht doen aan wat de ene misschien als een inhoudelijke versplintering betreurt maar de andere als een teken van rijkdom en verscheidenheid zal weten te smaken.

Impressie 2: de aantrekkelijke stad?

In een tijd waarin de stad in ‘het Westen’ na jaren van stadsvlucht opnieuw aantrekt door belangrijke demografische en ruimtelijke verschuivingen in de globale economie, hoeft het niet te verbazen dat het thema ‘The lure of the city’ ook in Praag opdook. Geïnspireerd door het recente boek *Waarom mensen in de stad willen wonen*, 1200-

Afbeelding 3: The Cosmopolitan Metropolis: het thema van het zesde congres van de Amerikaanse Urban History Association, New York, 25-28 oktober 2012.

2010,⁸ bevroegen de organisatoren van één van de centrale sessies wat steden doorheen de geschiedenis nu precies zo aantrekkelijk maakte, terwijl het leven in de stad voor nieuwkomers nochtans ook grote risico's inhield. In welke mate beïnvloedde het sociaaleconomische profiel van een stad haar aantrekkelijkheid, en reageerden verschillende sociale groepen afwijkend op de 'lokreep' van de stad? Deze relevante en overkoepelende vragen, gekoppeld aan een veelzeggende metafoer, oogstte heel wat mooie papers, die in de meeste gevallen de aantrekkingskracht van een bepaalde stad of een specifieke groep trachtten te duiden (bijvoorbeeld de vestiging van feodale elites in Castiliaanse steden). Maarten Prak wees er in dit verband als panellid op dat stadshistorici steeds maar de complexiteit van de stad en de specificiteit van lokale ontwikkelingen benadrukken. Dat doet weliswaar eer aan de historische realiteit, maar het ontslaat stadshistorici ook te makkelijk van de opgave om doorslaggevende variabelen en verklaringen te bevragen en te onderzoeken waarom de ene stad sneller groeit dan de andere. Dat blijft meteen ook de vraag naar wat stadsgeschiedenis onderscheidt van andere historische subdisciplines. Draait het bij stadsgeschiedenis om de *locus*, waar di-

8 W. Willems en L. Lucassen (red.), *Waarom mensen in de stad willen wonen, 1200-2010* (Amsterdam 2009).

verse maatschappelijke fenomenen zich voordoen, of reikt de stad als maatschappelijk en ruimtelijk fenomeen zelf verklaringen aan? Economische motivaties om naar de stad te trekken werden door de meeste sprekers alvast als essentieel beschouwd.

Alleszins lijken specifieke clusters van sociale relaties en netwerken de risico's van het stadsleven in grote mate te beperken. Deze sociale relaties, al dan niet ingebed in het stedelijke verenigingsleven, kwamen aan bod in diverse sessies. Ze konden verschillende vormen aannemen. Zo onderzocht Maarten Van Dijk peter- en meterschapsrelaties voor zeventiende-eeuws Rotterdam en Mechelen, en ging hij na in hoeverre die relaties onder de noemer *bonding* sociaal kapitaal (relaties tussen personen die op dezelfde trede van de sociaaleconomische ladder stonden) vielen dan wel onder *bridging* sociaal kapitaal (relaties tussen personen van verschillende sociaaleconomische echelons in de stedelijke samenleving). Justin Colson bekeek dan weer de rol van ambachten, parochies en buurten in de selectie van getuigen bij testamenten en de uitvoerders van die testamentaire beschikkingen in het laatmiddeleeuwse Londen. Sociale netwerkanalyse laat toe om deze netwerken te visualiseren en ze mathematisch te wegen. Zo kwantificeerde Maria Angeles Martin Romera de banden die politieke elites hadden in Valladolid in de vijftiende en zestiende eeuw. Ze kon aantonen dat bepaalde verenigingen van de economische en politieke elite van de stad een enorm politiek gewicht uitoefenden. Ze regelden zelfs welke leden welke politieke mandaten zouden krijgen in de stad. Het grootste pijnpunt in de toepassing van sociale netwerkanalyse op historisch materiaal blijft echter de selectie van het bronnenmateriaal en de typering van de relaties die vaak een enorme simplificatie van de historische realiteit inhouden. Bovendien blijven potentieel belangrijke links in het netwerk buiten zicht, simpelweg omdat geen enkele bron deze documenteert. Een onderzoek naar sociale relaties kan evengoed zonder deze kwantitatieve methodologie gevoerd worden. Zo legde Thibault Jacobs de sociale netwerken binnen veertiende-eeuwse Brusselse ambachten bloot en toonde hoe deze persoonlijke relaties gemobiliseerd werden om hospitalen op te richten.

Ook werd het probleem of het risico van identiteitsversnippering in de meer anonieme stedelijke omgeving aangekaart, en hoe andere dan netwerkgebaseerde structuren dat trachtten te remediëren. Zo vertrok een sessie georganiseerd door Karin Sennefelt en Phil Whithington van het concept van *social legibility* in de vroegmoderne stad. Daarbij ging men na hoe bepaald gedrag en een bepaalde materiële cultuur sociale leesbaarheid creëerden, en hoe sociale posities via deze media vertaald werden. De papers concretiseerden deze vragen in analyses over de sociale variëteit van taalgebruik en drinkcultuur.

Op een enkele sessie na ('Female agency and civil society'), was er op het congres weinig aandacht voor de rol van vrouwen in de publieke ruimte, en in het bijzonder in de stedelijke sociale ruimte. Door de aandacht te verschuiven naar open organisaties, zoals religieuze broederschappen, en naar informele vormen van sociaal contact, werd een licht geworpen op vrouwelijke aanwezigheid en invloed, maar ook op hun handelingsvrijheid in de (semi)publieke sfeer. Ook de stedelijke parochie was veel meer dan een door de kerk afgebakende ruimtelijke zone, maar functioneerde als een microkosmos in de bredere stedelijke context, waarbinnen parochianen zich niet enkel verzamelden rond religieuze praktijken, maar elkaar ook troffen voor de opbouw en versteviging van sociale relaties en (in)formele vormen van zorg (Sessie 'The urban pa-

rish'). Vrouwen speelden in dergelijke sterk buurtgebonden contacten vaak een meer prominente rol.

Impressie 3: de leefbare stad?

Rankings van de meest leefbare steden ter wereld zijn de laatste jaren niet weg te denken uit de media. Ze worden druk besproken en ze inspireren beleidsmakers op verschillende niveaus. De tevredenheid van de stadsbewoner heeft immers een grote impact op het bestuur, en stadsbewoners beschikken over steeds meer kanalen om hun mening te uiten. Stadshistorici tonen zich niet ongevoelig voor de verhoogde aandacht voor issues als duurzaamheid, de impact van steden op hun omgeving, de leefbaarheid van de stad en de opkomende bewonersparticipatie in de samenleving. Zowel in New York als in Praag leunden heel wat sessies dicht aan bij deze problematiek.

Een van de parameters in het onderzoek naar de leefbaarheid van steden is ecologie, een thema dat de laatste decennia steeds meer op de voorgrond is getreden binnen de stadsgeschiedenis. De Praagse sessie 'Cities and rivers – long term development of socio-natural sites', georganiseerd door ecologische historici Dieter Schott, Martin Knoll en Martin Schmid, stelde een langetermijnperspectief op de relatie tussen rivieren en de stad centraal. Aan de vooravond van het blitzbezoek van orkaan Sandy, ontbrak het thema ook in New York niet. In 'Water, wilderness, trails and the sustainability of the American city' werden zelfs vragen gesteld naar de toekomst van de stad. De tijdvakoverschrijdende, interdisciplinaire, en over de grenzen van de Westerse wereld heen reikende Praagse sessie 'Gardens and agriculture in cities' ging dieper in op de gelaagde rol van *urban farming* – van de precolumbiaanse Mayabeschaving tot hedendaags Zweden – terwijl 'A historical view on the development of the sustainable city', op zoek ging naar de *roots* van het concept duurzaamheid in een stadshistorische context.

De leefbaarheid van steden wordt, naast door ecologie en duurzaamheid, bepaald door factoren als infrastructuur, sociale cohesie en de kwaliteit van de openbare ruimte. Enkele belangrijke indicatoren die tijdens het congres in Praag duidelijk naar voren kwamen, waren verkeer en veiligheid, niet toevallig twee van de heetste hedendaagse hangijzers. Met casussen, reikend van antiek Athene over Bijbels Israël tot laatmiddeleeuws Londen, werd de verbondenheid tussen misdaad, wetten, identiteit en de grenzen van de stad bestudeerd. Stadsgrenzen werden immers niet uitsluitend bepaald door fysieke grensstenen, maar ook door symbolische acties. Zo werd het lichaam van een terechtgestelde misdadiger in Griekenland in de vierde eeuw voor Christus buiten de grenzen van de stad gedumpt, om de leefbaarheid van het *civic territory* niet te besmetten. De interactie tussen stedelijke ruimte, collectief geweld en de beeldvorming en invloed op de stedelijke samenleving werd beschouwd vanuit het perspectief van Poolse hooligans, gewelddadige acties tijdens de Tweede Spaanse Republiek en de representatie van de agressieve acties van de Italiaanse *Brigatte Rosse* en de Duitse *Rote Armee Fraktion*. Een goede omgang met collectief geweld in de stedelijke omgeving vormt een belangrijk aspect van sociale veiligheid, maar ook de aanpak van vandalisme, de verloedering van het straatbeeld en het verkeer in de stad maken er deel van uit.

In de sessie 'Historicising the politics of transport and cities' werd niet alleen aandacht besteed aan de modernisering van het verkeer in steden – met bijdragen over de modernisering van het autosnelwegnetwerk in Anatolië, de opkomst van de tram in

Londen en Athene en de uitbouw van het metronet in Barcelona – maar kwamen ook het belang van verkeersveiligheid en de negatieve aspecten van grootschalige verkeersingrepen in het stedelijke weefsel aan bod. Er was bovendien veel belangstelling voor de verschillende actoren die betrokken waren bij het proces. Het belang van de interactie tussen lokale overheid, stadsbewoners, oppositiegroepen, stadsplanners en architecten werd in alle bijdragen in mindere of meerdere mate behandeld, wat niet verwonderlijk is, aangezien de leefbaarheid van steden boven alle andere factoren bepaald wordt door het gevoel en de perceptie van de stadsbewoners. Wars van alle goede intenties bestaat er immers vaak een discrepantie tussen de door stadsbewoners aangevoelde en de door beleidsmakers en ontwerpers beoogde leefbaarheid van de stad.

Een hot item in recent en toekomstig stadshistorisch onderzoek is net die interactie tussen de beleidsmakers en de bewoners van een stad. De link tussen actiegroepen en bewonersparticipatie en de leefbaarheid van steden was tijdens het congres in Praag dan ook in een groot aantal sessies de rode draad. De mate van interdisciplinariteit, de breedte van de tijdsperiode en de geografische spreiding van het onderzoek zijn opvallend, en zullen ook voor toekomstig onderzoek een grote meerwaarde betekenen. In de sessie ‘Popular politics in the late medieval and early modern town (1200–1800)’, braken Jelle Haemers en Chris Liddy een lans voor onderzoek naar publieksparticipatie in laatmiddeleeuwse steden en kleinere steden in perifere regio’s, en wierpen ze de vraag op in welke mate de inbreng van de stadsbevolking steeds beschouwd moet worden als *rebellion* of *resistance*. De twintigste eeuw overheerst echter in het onderzoek naar het de rol van actiegroepen en bewonersparticipatie. De sessie ‘Rights and responsibilities: citizenship in twentieth-century cities’ vertrok vanuit de interactie tussen bewoners en de lokale overheid en ging op zoek naar de relatie tussen identiteitsvorming en de rechten, plichten en verantwoordelijkheden die *citizenship* met zich meebrengt en de sessie ‘Urban action groups in the 20th century’, stelde scherp op actiegroepen, meer bepaald op hun impact op de transformatie van de stedelijke ruimte en hun interactie met andere actoren in de strijd voor een verbeterde leefbaarheid in de twintigste-eeuwse stad.

Onnodig te zeggen dat dit soort thema’s op het congres van de UHA bijzonder nadrukkelijk aanwezig was. De Verenigde Staten hebben dan ook niet toevallig een lange geschiedenis met stadsvernieuwingsprojecten en de aanpak van slums en ghetto’s groeide er zelfs bijna uit tot een soort interdisciplinaire subdiscipline met eigen paradigma’s. ‘Redeveloping the slum/ghetto: processes and paradigms’, ‘Perceptions, power and possible revival of the rustbelt’, ‘Business improvement districts shaping public space’, enzovoorts het is maar een kleine en willekeurige greep uit de sessies waarin het complexe kluwen van beleid, inspraak, burgerschap, stadsvernieuwing, gentrificatie, et cetera samenliep. De hardere confrontatie met dit soort problematieken voedt in de Verenigde Staten overigens een genuanceerde geschiedschrijving, zoals de paradoxale ‘Redevelop/resist: dilemmas of renewal in ethnic neighbourhoods’ mooi aantoonde.

Onderzoek naar de spanningsvelden tussen de verschillende actoren in de strijd om de leefbaarheid van de stad is dus niet alleen erg actueel, maar leent zich uitstekend tot interdisciplinair onderzoek – de raakvlakken met sociologie, antropologie, politicologie, enzovoort liggen voor de hand. De leefbaarheid van steden is dan ook een van de thema’s die de stadshistoricus in de toekomst erg veel mogelijkheden kan bieden. Naast de optie tot interdisciplinair onderzoek, is het een onderwerp dat uitermate geschikt

Afbeelding 4: Aandachtig publiek bij het slotdebat in Praag (Foto: Karina Sobel).

is binnen het veld van de *global history* en tonen de papers die voorgesteld werden in Praag, en die de periode van de antieke oudheid tot het hedendaagse 2.0-tijdperk overspannen, aan dat onderzoek naar de leefbaarheid van steden ook erg geschikt is voor een langetermijnbenadering, wat dan een weer een dimensie is die aan de andere kant van de oceaan ongetwijfeld onvoldoende ontwikkeld is.

Impressie 4: de (voor)stad groeit

Onderzoek naar stadsontwikkeling en stadsplanning stond in New York en in Praag eveneens hoog op de agenda. Bepaalde sessies en thema's reflecteerden daarbij duidelijk de locatie van het congres in Tsjechië, met een doorgedreven aandacht voor stads-historische ingrepen en evoluties in Centraal- en Oost-Europa. Zo kregen aspecten van stedenbouw onder het voormalige Communistische bestuur of, vroeger, onder de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie en de Ottomaanse heerschappij de nodige aandacht. Dergelijke geografische heroriëntering naar minder bestudeerde delen van Europa is uiteraard toe te juichen, en kwam al ten dele tegemoet aan de meermaals geuite verzuchtingen om comparatief én globaal te gaan.

Die oproep om binnen de EAUH te denken en te werken buiten Europa, stond in elk geval centraal in de allereerste sessie. De aan Amerikaanse universiteiten verbonden historici Adriana Valencia en Mark Lentz hadden een interessante groep van onderzoekers samengebracht, die zich samen bogen over de ontwikkeling van 'nieuwe steden in nieuwe werelden'. Het uitgangspunt van deze sessie was de spanning tussen enerzijds Europese normatieve idealen en wetten inzake stedenbouw in Latijns-Amerika, de Verenigde Staten en Australië, en anderzijds de weerbarstigheid van het overzeese terrein en de doorwerking van lokale tradities in stadsplanning, stadsontwikkeling en architectuur. Die spanning tussen voorschrift en praktijk kwam misschien nog het duidelijkste naar voren in de bijdrage van de Braziliaanse historicus Ricardo Hernan Medrano, die zich aan de hand van de negentiende-eeuwse stadsontwikkeling van São Paulo en Buenos Aires afvroeg of koloniale steden per definitie ook Europese steden zijn. Vanuit een gebruikelijke Eurocentrische invalshoek worden vergelijkbare urbanistische initiatieven aan beide zijden van de Atlantische Oceaan al snel binnen het vertrouwde, Europese referentiekader getrokken. Het onderzoek wordt zo vaak beperkt tot het

traceren van ontwikkelingen die overeenkomsten vertonen met het gekende Europese standaardverhaal, zoals het vinden van een ‘Hausmann in the tropics’. Net zoals de Europese stad een veel gebruikte, maar weinig werkbare formulering is, moet ook de geschiedenis van de Latijns-Amerikaanse stad in de eerste plaats worden gecontextualiseerd en verklaard vanuit haar lokale eigenheid, specificiteit en achtergrond.

Ondertussen is ook Afrika goed en wel in het vizier gekomen van de stadshistorici, onder meer dankzij de initiatieven van de Belgische architectuurhistoricus Johan Lagae, één van de weinige Belgische academici die ook in New York present was met een lezing rond ‘Urban traces and Congolese memories of exclusion in the port cities of Antwerp and Matadi (Congo), 1920-1960’. In Praag organiseerde hij samen met Luce Beeckmans een gespecialiseerde sessie rond de manieren waarop urbanistische principes en stedenbouwkundige kennis zich verspreidden via transnationale netwerken in sub-Sahara Afrika. In een andere sessie, rond de lange schaduw die de fysieke erfenis van koloniaal bestuur afwerpt op latere, postkoloniale stadsontwikkelingen, presenteerde Lagae een paper over een van de best bestudeerde casussen, het Congolese Kinshasa.

In deze sessie werd trouwens ook één van de weinige papers gepresenteerd rond een Aziatische stad. Met zijn studie van de toepassing van Victoriaanse bouwtradities en bouwmaterialen in Shanghai (zoals de bestudeerde ‘blue-red-plain-brick-wall’), plaatste Changxue Shu een uiterst belangrijk werelddeel op de kaart van de stadshistorici. In tegenstelling tot andere grote congressen (zoals onlangs nog de World Economic History Conference 2012 in Stellenbosch, Zuid Afrika), was in Praag de afwezigheid van Japanse, Chinese of andere Aziatische deelnemers opvallend. De EAUH-organisatie heeft nog een belangrijke inhaalbeweging voor de boeg om ook stadshistorici uit dit deel van de wereld in hun onderzoeksnetwerken te betrekken. Want in een tijd waar de huidige urbane revolutie hoe langer hoe meer Afrikaans en Aziatisch kleurt, voelt de afwezigheid van vooral stadshistorische perspectieven uit Aziatische landen toch aan als een groot gemis. Shu leerde ons in elk geval dat een goed deel van de eigentijdse bouwwoede in Shanghai wordt voortgestuwd door een nostalgische hang naar Engels geïnspireerd metselwerk. Dat het snel moderniserend communistisch China zo terugrijpt naar bouwvormen en decoratiemotieven die symbool zijn komen te staan voor de liberale modernisering van meer dan honderd jaar geleden, is daarbij een fijne ironie van de geschiedenis die ook de spreker niet ontging. In ‘Beyond the Asian metropolis: histories of modernity, colonialism and the state from outside the center’ kwamen vergelijkbare thema’s op de UHA aan bod, maar zoals verderop nog duidelijker zal blijken is de Amerikaanse stadsgeschiedenis zeker minder succesvol in het capteren van dit nieuwe onderzoeksveld.

Ten slotte viel ook op dat de stad en haar ontwikkeling niet langer gedacht wordt vanuit de enge begrenzing opgelegd door de oorspronkelijke omwallingen of juridische afbakeningen. Aspecten van *urban sprawl*, suburbanisatie en verstedelijking van rurale kernen, stonden in Praag volop in de belangstelling. De stad groeide niet enkel naar het platteland toe; in de twintigste eeuw ging het platteland ook in sneltreinvaart op de stad lijken. De gespecialiseerde sessie rond suburbane ontwikkelingen in Europa na de Tweede Wereldoorlog, maakte in elk geval duidelijk dat het fenomeen niet uitsluitend tot landen als de Verenigde Staten of Australië beperkt bleef, maar ook zijn eigen specifieke invulling kreeg binnen Europa. Het kon daarbij gaan om stadsuitbreidingen die

inzetten op karakteristieke modernistische hoogbouw, zoals het volgens de CIAM-principes uitgedachte nieuwe Zagreb. Of het suburbane verstedelijkingsproces werd juist gekenmerkt door een vlekvormige uitzaaiing van gedecentraliseerde kernen van stedelijkheid. Keti Lelo illustreerde zo zeer mooi aan de hand van een serie luchtopnames de polynucleaire groei van Rome na de Tweede Wereldoorlog. Als een gevolg hiervan is de huidige metropolitane regio van Rome – die moeilijk definieerbare overgangszone waar het onderscheid tussen stad en platteland ophoudt te bestaan – nu ongeveer even groot als Londen, maar slechts half zo dicht bevolkt. Een zogenaamde *conurbatie* van kleine satellietkernen nam hier duidelijk de katalysatorfunctie inzake verstedelijking over van het historische stadsgewest Rome. Dat de groei van deze ‘horizontale’ stad Rome nu aanleiding geeft tot beruchte Italiaanse monsterfiles, maakt duidelijk dat de tijd van onbezorgde landontwikkeling voorgoed achter de rug is – een vaststelling die ook voor het sterk versnipperde Vlaanderen niet onbelangrijk is. In Finland heeft men in elk geval al onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog ingezet op slimme verdichting en suburbane aansluiting bij de historische binnensteden. Ulla Pohjamo maakte duidelijk dat dit proces niet natuurlijk verliep, maar moest worden bijgestuurd door de Finse overheid. Bewoners van vrijstaande suburbane huizen rond Finse steden werden soms hardhandig uit hun landelijke omgeving verhuisd naar modelbouw sociale woonblokken in de onmiddellijke urbane periferie.

Zulke vormen van gestuurde *displacement* waren niet noodzakelijk nadelig: de Finse bewoners, bijvoorbeeld, vonden in hun nieuwe hoogbouw aansluiting bij veel van de moderne, stedelijke nutsvoorzieningen die op het platteland ontbraken. Desalniettemin maakte een andere sessie duidelijk dat dergelijke ‘exurbs’ – stedelijke gebieden aan de rand van de stad – bijna onveranderlijk negatief gepercipieerd en gelabeld worden doorheen de geschiedenis. In wat de drukst bezette, en daarom ook langstdurende sessie was van heel het congres in Praag (ze nam bijna een volledige dag in beslag), discussieerden verschillende onderzoekers uit diverse delen van de wereld rond historische verschuivingen bij de benoeming van de urbane rafelrand. ‘Fringe’-ontwikkeling werd zonder meer gestigmatiseerd wanneer ze een gevolg was van aangroei door rurale migratie, etnische minoriteiten of armen. Bekende labels voor dergelijke suburbane groei zijn het Franse *banlieu*, het Braziliaanse *favela*, het Turkse *gecekondus*, het Italiaanse *borgata*, enzovoort. Geïnspireerd door, onder meer, het innovatieve werk van de Franse stadssocioloog en -historicus Christian Topolov, die zelf een paper presenteerde rond *urban vocabulary of social stigma*, balanceerde deze sessie op het breukvlak van enkele vernieuwingsbewegingen binnen de stadsgeschiedenis. Met haar nadruk op discursieve verschuivingen stond ze met één been nog duidelijk in de culturele geschiedenis, hoewel de vraagstelling en uitwerking van de papers dichter aanleunde bij een ‘nieuwe’ sociale geschiedenis die opnieuw nadrukkelijk aspecten van sociale ongelijkheid en de ruimtelijke vertaling van macht en ideologie centraal wil stellen. Dat de vier organisatoren, Richard Harris (Canada), Sonia Hirt (VS), Sean Purdy (Brazilië) en Charlotte Vorms (Frankrijk), alvast uit vier verschillende landen en drie werelddelen afkomstig waren, moet ook Peter Clark met zijn roep naar meer comparatieve focus uitermate hebben verheugd.

Impressie 5: de stad is vele steden

Transnationalisme of transnationale perspectieven waren begrippen die in Praag regelmatig vielen en dit in tegenstelling tot New York. Een ‘transnational historical turn’ in de stadsgeschiedenis groeide deels uit het besef in het midden van de jaren 1990 dat stedelijke besturen geconfronteerd werden met vergelijkbare uitdagingen en problemen. Terwijl stedelijke besturen zelf op zoek gingen naar specifieke oplossingen, ontstonden er ook internationale initiatieven die plaats en werden van interculturele en transnationale communicatie. Dat stimuleerde historisch onderzoek naar manieren waarop kennis en praktijken circuleerden en zich verspreidden van het ene land, de ene regio of stad naar de andere, welke factoren een dergelijke uitwisseling van ideeën mogelijk gemaakt hebben, maar ook hoe tijdens dit proces van transmissie en receptie ideeën en praktijken werden aangepast aan lokale omstandigheden en gebruiken.

Over het muurtje kijken is uiteraard niet nieuw in historisch onderzoek, dat bleek ook uit discussies en diverse termen die in de ronde tafel over ‘Comparative, transnational and globalised perspectives on urban history’ aan bod kwamen, en die beoogde steden en stedelijke ontwikkelingen te plaatsen in een breder transnationaal en comparatief perspectief. Vergelijkend onderzoek maakt het mogelijk lokale en particuliere ontwikkelingen te overstijgen en de impact van contextuele factoren te verduidelijken. Niet langer de specificiteit van een bepaalde plaats, maar wat dat leert over de aard van de steden verdient daarbij aandacht. Vergelijkingen trof men in Praag veelvuldig aan, zoals bijvoorbeeld de houding ten aanzien van prostitutie in twee verschillende steden of de impact van ruimtelijke verschillen in steden op sociale ervaring en verbondenheid. Anders wordt het wanneer men de onderlinge verbondenheid als methodologisch uitgangspunt neemt, en zich dus meer richt op de relaties tussen steden, instituten en actoren en op hoe kennis, ervaring en praktijken circuleerden en werden gedeeld en aangepast aan lokale contexten.

Dat gedachtengoed werd op zeer uiteenlopende manieren ingevuld. In diverse sessies ging men na hoe stedelijke planning vorm kreeg onder invloed van de circulatie van ideeën en praktijken van urbanisme via bijvoorbeeld experts, internationale conferenties of sociale bewegingen, maar ook ten gevolge van verhuisbewegingen van mensen of via de pers (zie bijvoorbeeld sessies over de imperiale of koloniale stad). Er werd volop meege-surft op de hype van de transnationale, transregionale en interstedelijke culturele uitwisseling, na het uiteenrafelen van de *spatial turn* de zoveelste *turn* die het congres de voorbije jaren langs ziet komen. Zo werkten Peter Borsay en Jan Hein Furnée een sessie uit over hoe veranderingen in vrijetijdsbesteding en stedelijk vermaak zich verspreidden in Europa en erbuiten, maar ook werden aangepast aan lokale noden en behoeften. Robert Morris leidde een sessie in over de verspreiding van verenigingscultuur en -modellen onder invloed van transnationale uitwisseling en contacten. Daardoor ontstond een hybride verenigingscultuur geënt op wederzijdse beïnvloeding, waarin zowel kennis en praktijken werden gedeeld, als lokale en nationale organisatie-modellen werden gekopieerd (‘technology of associations’). Kranten speelden een belangrijke rol, maar ook netwerken van en persoonlijke banden tussen wetenschappers, handelaren of sociale hervormers zorgden voor interactie. Maartje Janse werkte dit uit aan de hand van een radicale, tegendraadse en in de negentiende eeuw jonge verenigingsvorm, de anti-verenigingen, die zich richtten tegen sociale, morele en politieke standpunten,

en zich verspreidden via Groot-Brittannië naar de Verenigde Staten en vandaar naar het continent. Het repertoire en het discours van de anti-vereniging werd gemakkelijk aangeleerd, aangepast in diverse contexten en in routines omgebogen. Door het directe karakter bereikte het ook groepen die in het traditionele verenigingsleven minder snel bereikt werden zoals de lagere middengroepen en vrouwen.

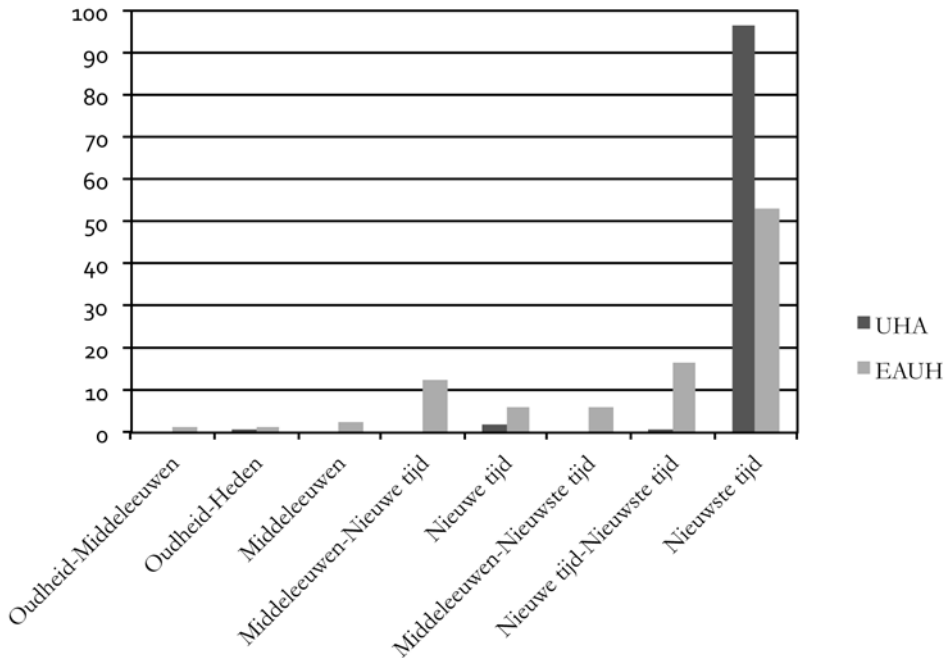
De vragen of dergelijke transnationale contacten ook bijdroegen aan of een stimulans vormden voor een kosmopolitische houding en atmosfeer in steden, kwamen in bovengenoemde sessies slechts zijdelings aan bod. Dat ook in dit onderzoeksdomein nood is aan echt comparatief onderzoek bleek uit de spanningen tussen een kosmopolitische atmosfeer met zijn etnische, culturele en religieuze diversiteit enerzijds en gevoelens van lokale verbondenheid in de diverse Europese en niet-Europese steden anderzijds. Voorlopig blijft het bij de vaststelling dat verschillen tussen steden en buurten erg groot kunnen zijn. Dit doet uiteraard recht aan de specificiteit en complexiteit van lokale ontwikkelingen, maar het helpt de echt comparatieve benadering nauwelijks vooruit.

Het is bijna paradoxaal om vast te stellen dat op het Praagse congres die comparatieve insteek (met mondjesmaat) wel kon worden gerealiseerd voor die stadshistorische velden die wat in de marge van het stadshistorisch onderzoek zijn verzeild geraakt. Geïnspireerd door de *New Institutional Economics* bood het al vermelde World Economic History Congress in Stellenbosch (2012) al een staalkaart van de meerwaarde van een comparatieve benadering voor een beter begrip van differentiële trajecten die bepaalde regio's volgen. Ondanks de gevaren voor teleologisch denken die met deze benadering wel eens worden geassocieerd, was deze aanpak het uitgangspunt van een van de weinig echt comparatieve sessies die in Praag georganiseerd werden, waar de ambities verder gingen dan alleen maar het bijeenbrengen van expertise over verschillende steden, stedelijke gebieden of stedelijke culturen. Rond de hamvraag 'doen stedelijke instituties ertoe' in de vroegmoderne periode in Europa, het Midden-Oosten en China, speelden de deelnemers met ideeën over de *Great Divergence* en welke rol stedelijke instituties daarin een rol zouden hebben gespeeld. Naast het gewone aftoetsen van verschillende interessante lokale voorbeelden (stedelijk bestuur in Brussel, Antwerpen en Amsterdam, conflictbeheersing in Saksische steden en de rol van de *waqf* in het Ottomaanse Edirne), kwam de discussie pas echt los bij de grootschalige vergelijkende overzichten van Wim Blockmans, Maarten Prak en China-specialist Bill Rowe waar soms heel tegenstrijdige visies botsten over de rol van stedelijke instituties als motoren van verandering, maar waar uiteindelijk duidelijk werd dat doorheen verschillen van cultuur, van de verhouding tussen een centraal en een lokaal gezag, en van politieke en sociale organisatie, bepaalde stedelijke problemen ook vaak tot gelijksoortige oplossingen leidden, en dat eerder een procesmatige analyse dan een strikte vergelijking van lokale fenomenen tot inzichten leidt.

Voorbij de impressies: stadsgeschiedenis in Europa en Amerika

Wat leren beide stadshistorische congressen ons over het heden en de toekomst van stadsgeschiedenis als zelfstandige discipline aan beide zijden van de Atlantische Oceaan? Eerste vaststelling: naar chronologische dekking hebben beide congressen eigenlijk amper iets met elkaar gemeen (figuur 1). De Urban History Association is namelijk bijna uitsluitend op de eigen, hedendaagse en zelfs vooral de naoorlogse geschiedenis

Figuur 1: Chronologische zwaartepunten in de twee congressen (% van alle sessies)

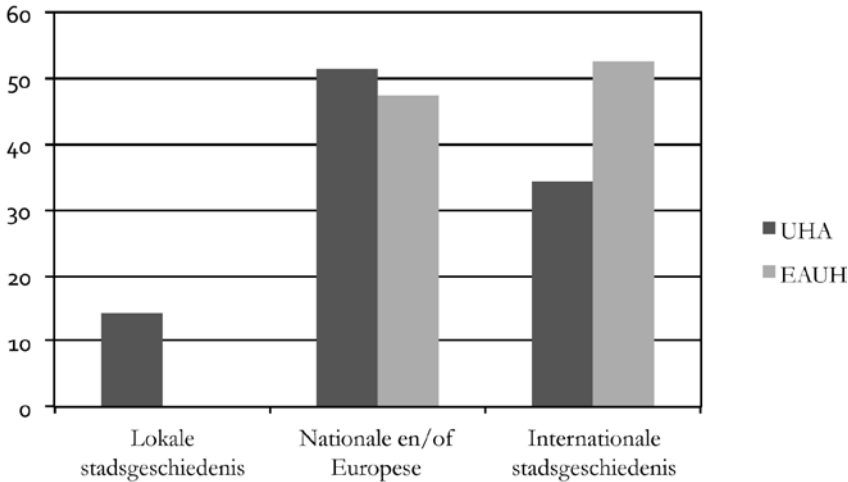
* Gemakkelijkheidshalve werd volgende periode gekozen: Middeleeuwen 500-1500, Nieuwe Tijd 1500-1800, Nieuwste Tijd 1800-heden.

gericht. Historici die niet op het terrein van de nieuwste geschiedenis werken liepen in New York verloren. Voor hen biedt de vereniging, buiten de nodige inspiratie zo nu en dan, absoluut onvoldoende kritische massa en onvoldoende kwaliteit. In 'The making of the cosmopolitan metropolis in Europe, 1400-1900' daagden, buiten de sprekers, welgeteld vijf mensen op. Daarmee is alles gezegd. Dat de UHA op dit ogenblik nog onvoldoende de excellente pre-industriële stadshistorici uit de Verenigde Staten en Canada zelf aanspreekt is zonder meer een gemiste kans. Op dat vlak liggen de kaarten bij de European Association for Urban History om evidente redenen gunstiger.

Het mag dan al een enorme troefkaart zijn dat nogal wat sessie-organisatoren in Praag buiten de enge muren van het eigen tijdvak probeerden te kijken, de geschiedenis van de middeleeuwen, maar veel erger nog van de oudheid, kunnen uiteindelijk slechts een povere balans voorleggen. Dat de middeleeuwse stadsgeschiedenis slecht scoort is een spijtige zaak, al was het maar omdat veel van het historisch-genetische materiaal van de latere Europese steden al duidelijk vorm had gekregen in de prille stadsontwikkelingen. In een periode waarin steden elders in de wereld aan een razend tempo een groeimars inzetten, oogt een verkenning van het sociale weefsel van de middeleeuwse steden misschien eerder frivool. Ze is dat per definitie juist niet.

Opvallend is ook de grote kloof qua geografische dekking (figuur 2). Meer dan de helft van de in New York aangeboden sessies beperkte zich tot de geschiedenis van de Verenigde Staten. Bijzonder opvallend, maar ook tekenend, zijn in dat verband de

Figuur 2: Van lokaal tot internationaal (% van alle sessies)

kleine maar betekenisvolle minderheid van lokale sessies waarin een bepaalde thematiek in de geschiedenis van slechts één stad wordt uitgespit. Je kan een gaststad wellicht het recht niet ontzeggen om met sessies rond ‘Crime, policing and racial resistance in New York, 1940s-1980s’, of ‘Why the Knickerbockers stayed and the Yankees left: applying the insights of the new suburban history to nineteenth-century Brooklyn Heights’, een aparte plek op te eisen. New York neemt in de stadsgeschiedenis als stedelijk biotoop en als migratie-experiment bovendien ook een vrij unieke plaats in. Maar als ook Miami, Chicago, Austin en Philadelphia dat doen, dan gaan alle kansen op een vergelijkend perspectief verloren en vervliegt de hoop op een diepere analyse.

Nogal wat historici in de Verenigde Staten moeten in feite de stap van *town history* naar *urban history* nog zetten. De schaduw van een slecht begrepen *new urban history* doet zich hier misschien wel gevoelen.⁹ De cijfers van de ‘internationale dimensie’ van de stadsgeschiedenis in de Verenigde Staten werden overigens opgesmukt door de talrijke Canadazen, en met name vooral dan onderzoekers uit steden als Toronto, die voor de gelegenheid de korte verplaatsing naar New York wel zagen zitten. Internationaal wil overigens niet noodzakelijk ‘comparatief’ zeggen en het impliceert nóg minder de aandacht voor een globale dimensie, de vraag naar connecties en contacten tussen verschillende stedelijke samenlevingen en modellen.

Dat de European Association for Urban History in de voorbije jaren met vallen en opstaan een enorme krachtsinspanning geleverd heeft om de kustwateren wel te verlaten voor de diepere zeeën en oceanen van de wereldgeschiedenis, is onloochenbaar. In meer dan de helft van de sessies werd er immers minstens één niet-Europees verhaal aangeboden. Maar vooral maken sessievoorstellen met een louter biografische insteek

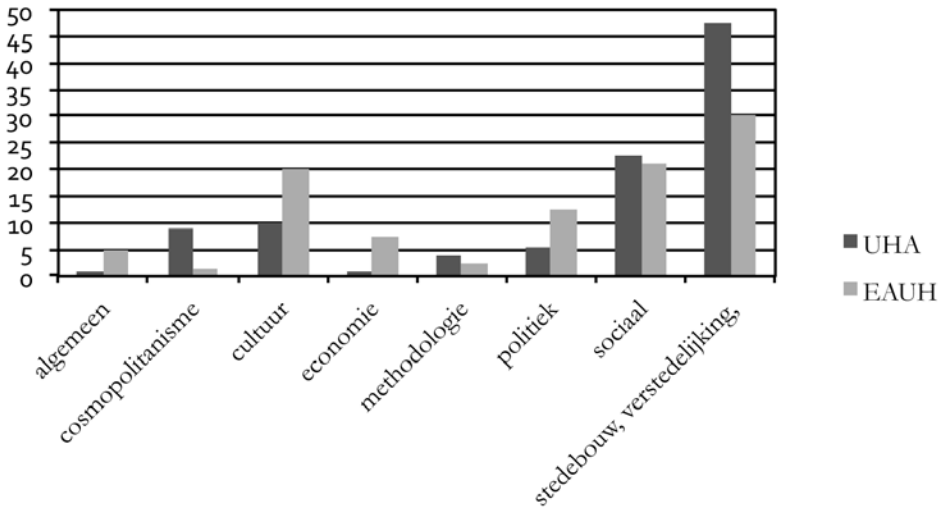
⁹ Zie onder meer M. Marsh en L. Cohen, ‘Old forms, new visions. New directions in United States urban history’, *Pennsylvania History* 59 (1992) 21-28.

bij de EAUH geen schijn van kans meer. En belangrijker misschien dan de internationale insteek, en zelfs de maar deels geslaagde ambitie tot comparatieve geschiedenis, zijn er diverse sessies waarin de connecties en interculturele contacten een centrale plaats bekleden. Op de UHA kan dat, te oordelen naar het programma en de sessies die we er bijwoonden, slechts voor vier procent van alle sessies vermoed worden, in Praag was de globale dimensie toch al wel in mindere of meerdere mate aanwezig in één op de vier sessies. Als beide congressen een maatstaf zijn voor de evoluties in de stadshistoriografie – en dat is nog maar de vraag natuurlijk – dan lijken de Europeanen veel beter de vinger aan de pols te hebben.

Een en ander hangt uiteraard nadrukkelijk samen met de thematieken die in beide congressen op het voorplan komen (figuur 3). Het werd in deze bijdrage al aangeraakt: veel minder dan dit voor het Amerikaanse congres het geval is, is het moeilijk een lijn te trekken in de bonte, inhoudelijke verscheidenheid van het Europese stadshistorisch onderzoek. Van beelden, representaties en parochies, over koloniale steden en *grand hotels* tot *civil society*; op de Europese thematische vindingrijkheid lijkt geen maat te staan, maar het zou fout zijn daarin een teken van zwakte te onderkennen. Het risico op een opduikende bloedarmoede is binnen de gemeenschap van Europese stadshistorici zo goed als onbestaande. De bonte verscheidenheid heeft wel een keerzijde. Bij gebrek aan thematische aansturing of waakhond, riskeren de Europese stadshistorici misschien niet altijd de juiste prioriteiten te leggen. Ondanks de veel striktere inhoudelijke focus in New York, geldt versnippering tot op zekere hoogte uiteraard ook voor de UHA. Toch tekenen zich daar wel duidelijk enkele belangrijke clusters af. Hopelijk doen we het UHA-congres geen onrecht aan als we stellen dat de agenda ervan nog goeddeels bepaald werd door thema's waarmee tijdens het interbellum de fameuze 'Chicago School' groot geworden is. De algemene vlag waaronder de UHA-bijeenkomst voer, kosmopolitisme, zit daar zeker voor iets tussen, maar onderwerpen zoals getovorming, raciale en sociale verschillen, het 'policen' van de maatschappelijke spanningen en de *do's and don'ts* van de sociale huisvesting zijn te nadrukkelijk aanwezig om hun (over)gewicht enkel en alleen te verhalen op het algemene congressthema. Het begrip 'race' komt bijvoorbeeld in bijna één op drie Amerikaanse sessies uitdrukkelijk aan bod, met suggestieve titels zoals 'Suburban lives: dark bodies in white space' (Jodi Rios, Washington University). In de slipstream van dit soort sociale problematieken, wonnen ook de lezingen over de-industrialisatie, herbestemming van publieke ruimten (en het verzet ertegen), creatieve economieën en gentrificatie opnieuw aan belang. Aan de maatschappelijke relevantie van deze thema's kan moeilijk getwijfeld worden. Het congres wordt dan ook, in tegenstelling tot dat van de EAUH, veel meer bijgewoond door sociologen, stedenbouwkundigen en architecten. Zoveel is duidelijk, de problemen van de grootstad leven in de UHA.

Wie de sessies van de EAUH overschouwt, kan niet anders dan vaststellen dat de sociale geschiedenis er nadrukkelijk aanwezig was, maar dat de grotere sociale vragen veel te vaak verknipt werden in kleinere en onschuldige deelonderzoeken waarin de link naar de grotere sociale debatten en de actuele sociale problemen onvoldoende gelegd wordt. Daarmee plegen de Europese stadshistorici, die de voorbije decennia gewillig van de ene *turn* naar de andere gesurft zijn, en intussen allicht zo vaak rondjes gedraaid

Figuur 3: De thematische velden op de twee congressen (% van alle sessies)

hebben dat ze het evenwicht wat kwijt zijn, zonder omwegen vaandelvlucht. Het punt werd tijdens het slotdebat van het congres ook gemaakt door Blondé en Lees.

Veel nadrukkelijker ook dan in Europa, eist de gebouwde stad en de materialiteit van de stedelijkheid in de Verenigde Staten de nodige aandacht op. Veel meer dan de Europese stadshistorici, peilen de Amerikaanse collega's – om maar dat voorbeeld te geven – naar de invloed van de auto op de stad. Zo stelt Robert Cowherd van het Wentworth Institute of Technology vast hoezeer het Amerikaans-Europese automodel in steden als Jakarta gretig werd overgenomen als ultieme blijk van moderniteit, hoewel de geografie van Azië met zijn veel te dichte bevolkingskernen zich veel minder leent tot een autogedragen transportbeleid. Dat automobilisten in Indonesië nog steeds geneigd zijn elkaar voorrang te verlenen op basis van de vermeende statuswaarde van de auto liever dan op basis van voorrangregels toont overigens aan hoe weerbarstig of creatief lokale 'culturele contexten' soms kunnen zijn. Dit neemt niet weg dat de stadsgeschiedenis in zowel de Verenigde Staten als in Europa dringend nood heeft aan een versterking van het begrip van de materiële en technologische stad. Steden zijn meer dan hun verbeelde representatie; ze zijn ook gebouwen, nutsvoorzieningen, en transporttechnologieën met alles wat dat impliceert aan sociale verhoudingen, ecologische onrechtvaardigheid en politieke claims. Waarom naar de toekomst toe geen stadshistorisch congres lanceren onder de noemer van *the material city*?

En daarmee zijn we meteen aanbeland bij dé achilleshiel van de huidige stadsgeschiedenis, in Europa én de Verenigde Staten. Het is ondertussen een cliché dat sinds kort meer dan de helft van de bevolking van onze wereld ergens in een stad of verstedelijkt gebied woont. Dat roept allerlei vragen op, onder meer naar de inbreng van de steden in de duurzaamheid en naar de voetafdruk van stedelijke samenlevingsvormen bijvoorbeeld. De snelste verstedelijkingsprocessen vinden plaats onder druk van economische krachten, zowel verarming als verrijking. En uitgerekend op het ogenblik dat

Afbeelding 5: Aroslav Miller, Bruno Blondé, Bob Morris en Lynn Hollen Lees bij het slotdebat in Praag (Foto: Karina Sobel).

de geografische kaart van het stedelijke kapitalisme zich op mondiale schaal razendsnel verplaatst onder invloed van economische ontwikkelingen allerlei, lijken de stadshistorici de grootste moeite te hebben met de integratie van het economische perspectief. De economische historici blinken, zowel bij de UHA als bij de EAUH uit door hun afwezigheid. Daar wezen panelleden Robert Morris en Bruno Blondé nadrukkelijk op in de afsluitende sessie op het congres in Praag. Zo moeten, bijvoorbeeld, de structurele evolutie van de stedelijke sociale ongelijkheid en de productiecapaciteiten van de stedelijke economie mee in rekening worden genomen in analyses over materiële cultuur en *shopping*. Deze verschuiving binnen stadsgeschiedenis is allicht te verklaren door het nagenoeg verlaten van meer marxistische interpretatiekaders. Het grotendeels wegval- len van de ideologische strijdlijnen in de voorbije decennia heeft alvast de snedigheid in het zoeken naar verklaringen weinig goed gedaan. Het eigentijdse hegemonische vrijemarktdenken doet immers onvoldoende recht aan de historische complexiteit van de stedelijke samenlevingen.

Het gaat er hier niet om te zoeken naar de schuldigen voor de de-economisering van de stadsgeschiedenis. Feit is dat de economische geschiedenis al lang niet meer de plaats inneemt die ze wel zou moeten hebben: ergens onder de spots en op het hoofdpodium. Dat is op zich al vreemd, en het aantal erdoor gemiste academische kansen is haast onoverzienbaar, maar vandaag oogt het zonder meer wereldvreemd. Veel meer nog dan de Europese toont de recente Amerikaanse stadsgeschiedenis de 'niet-vanzelfsprekendheid' van die *urban base*, het economische draagvlak, aan. Duidelijk is intussen ook hoe breed de uitstralingspijnen zijn in cultuur, politiek en maatschappij wanneer de economie in een kramp gaat. Krimpen of groeien, het doet er eigenlijk niet eens toe. Als stadshistorici anno 2012 academisch relevant willen blijven, dan zullen ze een her-integratie van de grote sociaaleconomische vraagstukken niet uit de weg mogen gaan.